

Едно

ЗВЪНЕЦ

I

Башир Хаири се доближи до едно от огледалата в обществената тоалетна на автогара Западен Йерусалим в Израел. Младият арабин застана сам пред дългата редица фаянсови умивалници и се наведе напред, за да се огледа по-добре. Завъртя леко глава наляво-надясно и обратно. Приглади косата си, пооправи вратовръзката и щипна гладко обръснатото си лице. Искаше да се увери, че всичко е истинско.

Башир се подготвяше за това пътуване почти две десетилетия, от шестгодишен. Това беше дъхът, валутата, хлябът на семейството му, на почти всяко семейство, което познаваше. Всички говореха през цялото време само за едно – завръщането. В заточение нямаше за какво друго да се мечтае.

Башир се вгледа в отражението си. „Готов ли си за пътуването?“, попита се сам. „Заслужаваш ли го?“ Струваше му се, че да се завърне в родното място, за което беше чувал толкова много, но почти нямаше собствени спомени, е негова съдба. Сякаш го теглеше скрита магия, сякаш отиваше на среща с тайна, отдавна изгубена любов. Трябваше да изглежда добре.

– Башир! – извика братовчед му Ясер, с което сепна младежа, връщайки го в реалната обстановка на мъжката тоалетна. – *Ялла!* Идвай! Автобусът тръгва!

Двамата мъже влязоха заедно в голямата чакалня на автогарата в Йерусалим, където братовчед им Гиат нетърпеливо ги чакаше.

Беше почти пладне през един горещ ден на 1967 година. Навсякъде около Башир, Ясер и Гиат сновяха не-

познати – израелски жени с бели блузи и дълги черни поли, мъже с широкополи черни шапки и бели бради, деца с тежки къдрави масури отстриани. Братовчедите забързаха към автобуса.

Сутринта бяха дошли от Рамала, палестински планински град на половин час път в северна посока, където живееха като бежанци. Преди да потеглят, братовчедите разпитаха приятели и съседи как да се оправят в този чужд свят, наречен Израел: „Кой автобус да вземем? Колко е билетът? Как се купува? Ще ни проверяват ли документите, като се качим? Какво ще направят, ако открият, че сме палестинци?” Башир и братовчедите му бяха напуснали Рамала късно предобед. Взеха маршрутно такси до Източен Йерусалим и пристигнаха пред стените на Стария град – първия етап от пътуването им. Само няколко седмици порано пред същите тези стени се беше състоял ожесточен сблъсък, довел до опустошителни разрушения за арабите и окупация на Източен Йерусалим от Израел. Щом слязоха от таксито, братовчедите видяха войници, застанали до Дамаската порта – северния вход към Стария град. Оттам тримата завиха на запад, отдалечиха се от древните стени и пресякоха една невидима линия.

Допреди няколко седмици тази линия разделяше Западен Йерусалим и Израел от арабския Източен Йерусалим и Западния бряг. Сега, след поражението на арабите в Шестдневната война, израелските сили бяха окупирали Западния бряг, полуостров Синай и Голанските възвишения и се бяха преразпределили за отбраняване на новите граници. Затова на Башир и братовчедите му никак не беше трудно да пресекат ничията стара земя и да навлязат в старата и същевременно нова територия. Поради жегата изминаха бавно няколкото мили надолу по тесните пътища покрай каменни къщи, които изглеждаха странно познати. Накрая малките улички отстъпиха на оживени модерни булеварди, откъдето се виждаше автогарата на Западен Йерусалим.

Башир и братовчедите му преминаха бързо по бетонния под на автогарата, покрай метални решетки, през които служители промушваха билети, и павилиони, където се продаваха дъвки, бонбони и вестници на непознат за тях език. На пероните в другия край на автогарата стояха автобуси, готови да потеглят към далечни места, за които само бяха чували – горите на север, пустините на юг, крайбрежната равнина. Стиснали билетите си за ал-Рамла, тримата ускориха ход към десети перон, където автобусът им, боядисан на вълни в синьо и бяло, беше готов да ги отведе у дома.

II

Младата жена седеше край кухненската маса. През южните прозорци на каменната къща струеше слънчева светлина. Утрото беше ясно, спомняше си Далия Ешкенази, а тишината се нарушаваше единствено от глътките ѝ, когато отпиеше от вдигащата пара чаша чай, или от хрускането на черния хляб, когато отхапеше от дебело намазаната с българско сирене филия.

През последните дни животът в дома на Далия и в целия град Рамла се връщаше към нормалния си ход – поне толкова нормален, колкото можеше да се очаква в Израел през 1967 година. Сирените за въздушни атаки спряха да вият, а родителите на Далия отново тръгнаха на работа. Далия – студентка в университета на Тел-Авив, беше в лятна ваканция и имаше достатъчно време да подреди мислите и емоциите си от преживяването през последните няколко месеца.

Първо беше непоносимото напрежение и травмата от преди Шестдневната война. Чужди станции с непознати гласове предаваха от Кайро – народът ѝ да се върне откъдето е дошъл или ще бъде удавен в морето. Някои израелци намираха тези заплахи забавни, но за Далия, отраснала сред

безмълвието на спотаени спомени за зверства, беше невъзможно да изрази напълно дълбините на страха, разбуден от тях. В продължение на цял месец преди началото войната ѝ се струваше, че идва краят. „Не просто разкъсването на страната, но нашият край, като народ,” спомняше си Далия. Наред с този страх се надигаше и решимостта, родена от Холокоста, „никога повече да не бъдем водени като овце на заклание”.

Късно вечерта през първия ден на войната Далия научи, че Израел е унищожил вражеските сили. Още тогава разбра, че изходът от войната е предрешен. Далия вярваше, че сам Бог е помогнал за оцеляването на Израел и сравняваше собствените си чувства на страхопочитание и учудване с чувствата, които сигурно са изпитвали предците ѝ, когато видели Червено море да се отваря пред тях.

Родителите на Далия не бяха религиозни. Израсли в България, те се бяха оженили през 1940, преживели едно про-фашистко правителство и заминали за Израел след войната. Далия беше на единадесет месеца при пристигането им.

В България семейството на Далия беше пощадено от преследване благодарение на добрата воля на християните, които тя беше възпитана да уважава и помни. Сега вярваше, че народът ѝ има мисия в земята на Израел. Това донякъде обясняваше и защо вярваше в това, което ѝ беше казвано — че арабите, живели в тяхната къща, както и в стотици други каменни къщи в града, един ден просто били избягали.

III

Автобусът „Роял Тайгър“, произведен от Лейлърд през 1965 година, издаде застрашително бучене, а ауспухът мощно изригна, щом шофьорът превключи на по-ниска предавка при спускането от хълмовете на запад от Йерусалим. Вътре седяха тримата братовчеди, потеглили на път към

родния град. Като се качваха, се бяха разбрали да не седат един до друг. По такъв начин щяха да се предпазят от изкушението да разговарят и следователно нямаше да събудят никакви подозрения у другите пътници относно самоличността си. Освен това, и тримата можеха да седнат на места до прозореца, за да поглъщат с очи всеки сантиметър от пътя към дома. Затова бяха седнали в колона един зад друг и съсредоточено гледаха навън.

Башир не беше сигурен дали иска да стигнат бавно или бързо. Ако пътуваха бързо, щяха да пристигнат по-скоро в ал-Рамла, ако ли пък времето се проточеше, щяха да се нагледат на всеки завой, всяка забележителност, всеки миг от историята им.

Автобусът шумно изкачваше магистрала виеща се към билото на известния връх Кастал. Тук преди деветнадесет години пада в битка велик арабски военачалник, гръбнакът на армията му се пречупва и отстъплението отваря пътя на врага към Свещения град. Отвъд хълма се виждаха каменните минарета на джамията в Абу Гош, едно от малкото арабски селища, останали неразрушени по пътя между Йерусалим и морето. Управниците на това селище се съюзяват с врага и така го спасяват. Башир гледаше минаретата в Абу Гош със смесени чувства.

Автобусът ускори по надолницето, спускайки се по инерция сред обграждащите го планински склонове, докато излезе на открито в широка долина. На това място преди осем века предците на Башир влизат в ръкопашен бой с християнските нашественици и временно успяват да ги отблъснат. Покрай пътя лежах като разхвърляни трупове останките от моторни средства, обгорели в по-скорошна битка – преди деветнадесет години, а до някои от тях бяха положени венци и избелели знамена. Тези венци бяха поставени от израелците в чест на така наречената от тях Война за независимост. За Башир същото събитие беше известно под името Накба – „катастрофа“.

Автобусът навлезе в долината, забави скорост, зави по тясно шосе между стройни редици от напоявани пшенични ниви и пое по нисък хълм. Като минаваха край Латрун, в паметта на Башир внезапно нахлу едно пътуване, състояло се преди две десетилетия, свързано с много бързане и страх. Подробностите му убягваха; събитието, което се опитваше да възстанови, беше станало, когато е бил шестгодишен – всеки ден в продължение на всичките тези деветнадесет години не беше спирал да мисли за него.

Башир погледна към спътника си – израелец с книга в ръка, вгълбен в четене. Помисли си, че за този мъж гледките навън не означават нищо. Сигурно ги е виждал неведнъж. Десетилетия по-късно, Башир ще си спомни, че е изпитал ревност от безразличието на онзи мъж към пейзажа.

Автобусът подскочи от удар в препятствие – пресичаха ж.п. линия. В един и същи миг и тримата братовчеди усетиха познатото чувство, запечатано неизличимо в паметта им, макар и неизпитвано близо двадесет години.

Бяха пристигнали в ал-Рамла.

IV

Далия привърши с миенето на съдовете, избърса ръцете си и тръгна към вратата на кухнята, която водеше към градината. През последните дни, след края на войната, тя безмълвно разговаряше с Бог – диалог, започнал още в детството ѝ. „Защо“, мислено питаше тя, „позволи Израел да бъде спасен през Шестдневната война, а не предотврати геноцида на Холокоста? Защо даваш сили на израелските воители да победят враговете си, а не направи нищо, когато само едно поколение назад нашият народ беше жигосван?“

За едно дете е трудно да проумее травмата на хората около него. Едва след много опити и грешки Далия започна да разбира. Преди това питаше майка си: „Как са жигосвали хората? Те в редица ли са стояли? Боляло ли ги е? Защо са

правили така?“ С течение на годините любопитството на Далия премина в чувство на съпричастност. То ѝ помагаше да приеме с разбиране мълчаливостта на децата, с които израсна – децата, които канеше след училище и се мъчеше да развесели с всевъзможни пародии и солови изпълнения в градината.

През вратата Далия виждаше розовото (палисандрово) дърво, посадено от баща ѝ сред цветните лехи. Като момиченце, най-обичаше да полива тъмно-червените рози „Кралица Елизабет“ с техния изумителен аромат. Близко до палисандъра се намираше лимоновото дърво. То беше посадено от друго семейство и вече даваше плод, когато Далия и родителите ѝ пристигнаха преди деветнадесет години. Далия знаеше, че е израсла в бивша арабска къща и понякога се чудеше какви ли са били предишните обитатели. Имали ли са деца? Колко? На колко години? В училище ги учеха, че арабите били избягали като страхливци, горещите им супи все още вдигали пара след тях. В ранна възраст не поставяше под въпрос верността на тази история, но колкото повече растеше, толкова повече не виждаше смисъла в нея: Защо ли някой би напуснал такава хубава къща?

V

Башир, Ясер и Гиат се появиха от автобуса в един горещ, ослепително блестящ свят – едновременно странен и познат. Забелязаха веднага старата сграда на кметството, градското кино и част от квартала, в който бяха израсли. Но никоя улица не им беше позната, поне отначало не; всички те имаха нови имена. Повечето от старите постройки бяха покрити с ярки цветни табели с четириъгълни, неразбираеми еврейски букви. На някои входове бяха останали откъслечни арабски надписи с привичния, леещ се курсив.

Внезапно Ясер, най-големият от тримата, забеляза

нещо, което познаваше много добре – старата квартална месарница. Той бързо влезе вътре заедно с братовчедите след него, прегърна месаря и го разцелува по двете бузи с обичайната за арабите непосредственост.

– Абу Мохамад! – извика Ясер, преливащ от радост. – Не ме ли позна? *Хабиби*, драги ми приятелю, ние се знаем! Пак се срещнахме!

Месарят евреин беше напълно стъписан. Абу Мохамад беше напуснал преди доста години.

– Прав си, *хабиби*, – отвърна той на езика на посетителите си, като заекна от неловкост, че не владее добре арабски. – Някога имаше тук Абу Мохамад. Но сега го няма. Сега – Мордехай!

Месарят покани гостите си да останат на кебап, но братовчедите бяха твърде смутени от самоличността на човека насреща и объркани от собствената си мисия, затова отказаха предложената храна. Излязоха навън, шашардисаха.

– Нали се правеше, че познаваш всичко тука? – подразни Гиат по-възрастния си братовчед, като се отдалечиха от месарницата. – Май нищо не познаваш!

Тримата мъже завиха зад ъгъла и се намериха сред тихите улички на квартала, където някога си играеха. Почувстваха лекота и щастие, забравиха как се бяха разбрали да не си говорят и се разприказваха на родния език.

Стигнаха до дома на Ясер и пристъпиха към вратата. Ясер се доближи и почука. Една жена на около четиридесет се появи и ги изгледа странно.

– Моля ви се – каза Ясер, – ако може, само да погледнем къщата, където живеехме по-рано.

Жената видимо се обезпокои.

– Ако не си тръгнете веднага, ще извикам полицията! – изпищя тя.

Братовчедите се опитаха да я успокоят, като ѝ обяснят целта си. Но жената продължи да вика, като

настъпваше срещу тях, опитвайки се да ги избута. Съседите започнаха да отварят вратите си. Накрая братовчедите разбраха, че скоро може да си имат работа с местните власти и набързо се оттеглиха.

Ясер вървеше замаян и безмълвен. „Ясер сякаш остана без душа,” припомняше си Башир. „Беше като ходещо тяло и нищо друго”.

– Не мога да приема такова отношение – каза най-накрая Ясер. – Това наистина е нещо, което не мога да понеса.

Скоро стигнаха до къщата, където беше отрасъл Гиат. Отвън имаше голяма табела, която не можеха да разчетат и въоръжена охрана. Двуетажният дом беше превърнат в училище. Охраняващият им каза да почакат, влезе в сградата и след минута се върна с директорката, която ги покани на чай. Тя се представи, казваше се Шуламит. Каза им, че могат да се разхождат из стаите след края на часа и ги остави в кабинета си да чакат.

Те седяха и отпиваха чай. Гиат свали очилата си и избърса очи. После пак сложи очилата и се опита да изглежда весел.

– Не мога да контролирам чувствата си – прошепна той.

– Знам – тихо каза Башир. – Разбирам.

Директорката се върна и ги покани да обиколят къщата. Направиха го, а Гиат плака през цялото време.

След това посещение се отправиха в посока към старата къща на Башир. Никой не си спомняше къде точно се намираше. Башир помнеше, че къщата има освен предна врата, и задна, към странична уличка. На портата има звънец, в предния двор цъфти *фитна* (плумерия), а в задния – лимоново дърво. След като описаха няколко концентрични кръга в жегата, Башир почувства, че е намерил къщата. Това наистина беше домът му.

Башир и братовчедите се приближиха. Всичко зави-

сеше от това, как ще ги приемат. Башир си помисли: „Не можеш да знаеш какво ще стане, особено след случилото се в къщата на Ясер“.

– Зависи – каза той, – кой е от другата страна на вратата.

VI

Далия беше седнала на обикновен плетен стол на задната веранда в къщата, която наричаше свой роден дом. За този ден тя нямаше никакви специални планове. Можеше да се заеме с четене на задължителната литература за университета, където следваше английска филология. Или да се отдаде на спокойно съзерцание на палисандровото дърво, както беше правила безброй пъти.

VII

Башир застана пред металната порта и потърси с поглед звънеца. Колко пъти, замисли се той, майка му Закия беше влизала през тази порта? Колко пъти баща му Ахмад беше минавал през нея уморен на връщане от работа и беше почуквал на входната врата с кокалчетата на ръката си по своя характерен начин, с който известяваше, че си идва?

Башир Хаири се пресегна към звънеца и го натисна.